

Прегледни рад

УДК: 323./1:327.54

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7643022>

Примљено: 29. јун 2022.

Прихваћено: 19 јул 2022.

Хатиџа А. БЕРИША*

Јелена Д. ШУЛЕИЋ

Универзитет одбране, Школа националне одбране, Београд

ИЗАЗОВИ НАЦИОНАЛНЕ ДРЖАВЕ МОДЕРНОГ ДОБА

Сажетак

У раду се полази да је модерно доба период од потписивања Вестфалског уговора до данас, а да је постојећи глобални систем колективне безбедности довољан и поуздан гарант очувања суверенитета националне државе у модерном добу, или он може представљати изазов за државу а изазови са којима се суочава држава биће разматрани тежишно у политичкој и економској димензији у периоду након Хладног рата. Циљ рад је да се сагледа са теоријским одређењем националне државе, односно изношењем њених кључних карактеристика по чему се држава разликује од ранијих облика политичког организовања. Да би у наставку указали кратак историјски осврт на развој националне државе и одлике међународних односа за разматране периоде. Аутори у раду идентификују основне изазови са којима се суочила национална држава у периоду након Хладног рата, са тежиштем на економске и политичке изазове. Затим дају кратак осврт на улогу Организације Уједињених нација у чувању међународног мира и безбедности у периоду након Хладног рата.

Кључне речи: колективна безбедност, национална држава, међународни односи, хладни рат, Уједињене нације

* E-mail: hatidza.berisa@mod.gov.rs. ORCID: <https://orcid.org/.0000-0002-9432-5273>.

НАСТАНАК НАЦИОНАЛНИХ ДРЖАВА

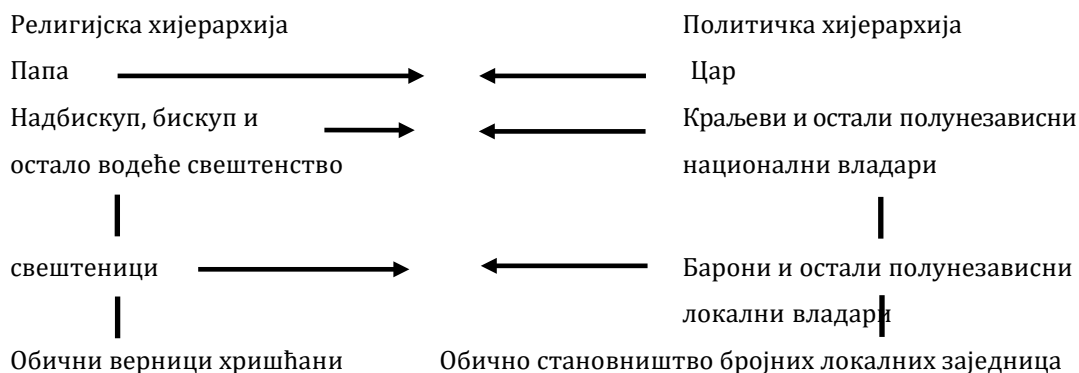
Да би смо одређену политичку заједницу сматрали модерном националном државом потребно је да исту појмовно одредимо. Државу би могли полазно одредити као политичку заједницу која поседује интерно и екстерно признату суверену власт над одређеном територијом и становништвом. Њено кључно својство је сувереност, односно монопол над легитимном употребом насиља (Макс Вебер) и право да осигура поштовање закона и правила и казни за њихове прекршиоце (Pavlović & Stoilković, 2010, p. 50). За Ван Кревелда постоје три кључне карактеристике по којима се држава разликује од предржавних облика власти: прво, пошто је држава суверена она не пристаје да дели било коју од својих функција, већ их држи у својим рукама; друго, пошто је по природи територијална, она такву власт упражњава над свим људима који живе унутар њених граница и ни над ким другим и треће, и најважније она је апстрактна организација. За разлику од политичких ентитета који су јој претходили у било које доба и на било којем месту, она није једнака владару или поданицима, није ни човек ни заједница, него невидљиво биће познато као корпорација (Van Kreveld, 2012, p. 403). Кључна обилежја националне државе су територија, становништво и суверена власт, као врховна власт и право на уређење државних функција (законодавне, извршне и судске). Надаље, по Кревелду њена апстракција се огледа у томе да се она не персонификује ни са било којим својим становником, а обухвата све њих.

Нису све политичке заједнице кроз историју испуњавале наведене критеријуме како бисмо их разматрали као модерне националне државе: племена са и без владара, градови-државе у античкој Грчкој, империје, Свето Римско царство, феудални и колонијални облици организовања. Стари Грци су организовали политичке заједнице које су се звале полиси. То су били градови-државе од неколико хиљада становника састављених од слободних грађана и робова чији је број био подједнак. Најпознатији полиси су били Атина и Спарта.

Антички полиси се сматрају претечама националних држава, али они то у пуном капацитету нису били. Антички градови-државе су били мањи по броју становника и територији од већине модерних суверених држава, њихови међусобни односи су укључивали препознатљиве традиције и праксе, али су им недостајале институције дипломатије и није било ничега што би се могло упоредити са међународним правом и међународним организацијама (Jackson & Sorensen, 2016, p. 13) Антички градови државе су биле политичке заједнице у којима је постојао апарат власти, али није био развијен државни бирократски апарат, нити је постојала подела власти по функцијама, а по Кревелду није постојала сама идеја државе као корпорације, те их не можемо сматрати државама у правом смислу те речи.

Дијаграм 1.

Хришћанска федерација (commonwealth) средњовековне Европе

Белешка. Извор: Jackson & Sorensen, 2016, p. 13.

Европски средњовековни политички поредак је обележило Свето Римско царство на чијем је челу био Папа. Царство је постојало неколико векова као децентрализована творевина са сложеном феудалном хијерархијском структуром, а сачињавали су га неколико стотина територијално-државних јединица. У таквим околностима је изграђена врло сложена друштвена

структура: Папа, свештенство, племство, високи сталез, док је црквени канон био извор права. Дакле, постоји више разлога због чега је веома тешко замислити постојање државе: огромне и сложене хијерархијске структуре испреплетених група, недостатак јасно дефинисане суверене власти, превласт обичајног права, нејасно дефинисана популација и наткриљујуће правне, религиозне и моралне концепције о цркви и империји (Vinsent, 2009, p. 27). Свето Римско царство не можемо сматрати државом јер њено кључно обилежје – суверенитет није јасно дефинисано, односно немамо јасну концентрацију власти у рукама једног суверена.

Настанак модерних националних држава везује се за 17. век и потписивање Вестфалског споразума у Минстеру и Оснабрику. Овим споразумом је окончан Тридесетогодишњи рат у Европи, а сам тај догађај се уједно сматра почетком модерних међународних односа. Наиме, у средњем веку Западном Европом су владали Римокатоличка црква и Свето римско царство које се састојало од неколико стотина покрајина, а највише их је било на територији данашње Немачке. На челу покрајине је био кнез као полунезависни владар. Врховна власт је била концентрисана у Папи и цару из Хабзбуршке династије. Немачка је била већински протестантска, али њоме су владали католици. Почетком 17. века између католика и протестаната долази до све већег неповерења и стварају се два супростављена блока Протестанска унија и Католичка лига. Европске кнежевине су се приклониле неким од ових блокова и долази до Тридесетогодишњег рата који је опустошио Западну Европу, са неколико милиона људских жртава. Димитријевић истиче да католичке државе, које су следиле верску нетолеранцију проглашену од Ватикана, нису признавале легитимитет власти у државама у којима су на власти били „шизматници“ тј. православно, или касније, протестанти. Приликом постизања Вестфалског мира, стране у преговорима су успоставиле начело: *cuius regio eius religio*. Испоставиће се да је Западна Европа тог времена једино тако могла да заустави крваве ратове и спречи даља крвопролића јер су ратови тог времена на њеном тлу били у основи верске природе. Пошто је вера у то време била

најразвијенији вредносни систем, ова максима, а с њом и цело класично међународно право није ништа друго до да власт у свакој држави суверено одлучује о вредностима којима ће њени поданици тежити, те их у облику одговарајућих правила обезбеђује и постиже (Dimitrijević & Stojanović, 1996, p. 164). Овим је створен темељ националне државе, а одбачен идеал царства.

Највеће Вестфалско достигнуће је признавање права независности, а значило је да се свака држава обавезује да поштује територијална права других држава и да нема мешања у њихове унутрашње ствари. То се данас назива суверенитет државе и њено је најбитније обележје, а 1648. година када је потписиван Вестфалски споразум сматра се историјском за државу и међународне односе. Самом називу суверенитета се често додаје придев вестфалски или у најмању руку сматра се једном од врста суверенитета. Краснер (2007, p. 206) наглашава да је основно правило вестфалске суверености уздржавање од мешања у унутрашње односе и да свака држава има право да одлучује о својој домаћој структури власти. Кревелд (2012, p. 257) наглашава да се систем власти који је настао у Европи након завршетка Тридесетогодишњег рата разликовао од претходних јер је држава постала корпорација, док су раније краљеви и цареви били исти као организације којима су руководили. Вестфалски мир срушио је средњовековни систем централизованог религијског ауторитета и заменио га са децентрализовани системом суверених територијалних држава. Ратови ће се после тога водити због државе, а не због вере. Вестфалски уговор је означио рођење националне државе.

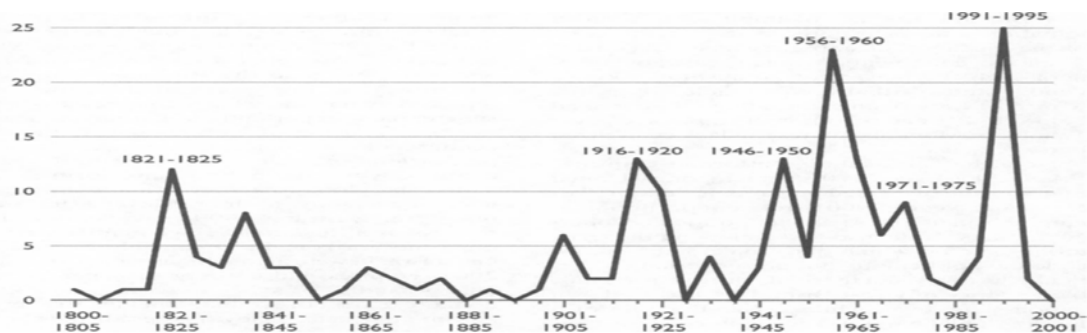
Најраније политичке јединице које завређују да се назову државом биле су Француска, Шпанија, Португалија, Велика Британија, земље које су чиниле Свето Римско царство и Скандинавију и Низоземље. Током првих стотинак година од настанка све оне су заједно заузимале између два и три одсто земљине површине (Kreveld, 2012, p. 257). Тако ће у другој половини 17. века на тлу Западне Европе настати прве модерне националне државе. Ширење овог облика политичког организовања ће првобитно кренути на исток,

односно следећа национална држава ће настати на тлу Русије. Њене темеље је успоставио руски цар Петар Велики почетком 18. века који је реформисао царство уводећи четрнаест племићких нивоа. Плећство је било обавезно да служи цару кроз једну од четири засебне хијерархије: војску, морнарицу, администрацију и двор. Иако је изградња државног апарата имала својих недостатака Русија је успела да у 18. и 19. веку постане истакнутији актер међународног система, изградивши модерну бирократију и војску што јој је омогућило ширење на југ и исток (Kreveld, 2012, p. 263).

Наредни правац ширења националних држава је била последица британских освајања Северне Америке, Аустралије и Новог Зеланда, као и распада шпанске империје. Током 19. и 20. века на међународној сцени ће доћи до наглог пораста броја националних држава. Пораст броја националних држава ће се одвијати у таласима, а они ће бити покренути кризом великих царстава и њиховим евентуалним распадом. Први талас уследио је после распада Шпанске империје (почетак 19. века). Други талас догодио се после Првог светског рата распадом Отоманске и Хабзбуршке империје, а трећи после Другог светског рата, када су деколонизовани Блиски исток, као и Јужна и Југоисточна Азија. Четврти талас уследио је око 1960. године, када су се британска и француска колонијална царства распала, док се пети догодио када се португалска колонијална империја распала. Коначно, шести талас се десио распадом Совјетског савеза почетком деведесетих 20. века, а на регионалном плану распад СФР Југославије. Након периода великих ратова и сукоба одржавале су се конференције, конгреси или неке друге форме преговарања које су за последицу имале стварање нових држава. Њихов број се временом повећавао, а праву експанзију ће доживети у 20. веку када се њихов број, само од 1945. године, увећао 3,78 пута (са 51 на 193) (Дијаграм 2). Настанак националних држава довешће до стварања модерног међународног система чија ће правила успостављати конгреси и конференције. Најпознатији конгреси који су одржани у 18. веку су Бечки (1815), Париски (1856) и Берлински (1878).

Дијаграм 2.

Динамика појаве нових националних држава

Белешка. Извор: Wimmer & Min, 2006. Скала показује петогодишњи период. чак названа претеча Савета Друштва народа (Housden, 2012, p. 23). Нај сматра да су државе на Бечком конгресу усагласиле своје деловање да би размотриле проблеме и одржале равнотежу и прихватиле су одређени степен интервенционизма да би се задржале на власти оне владе чија би промена довела до дестабилизујуће оријентације у њиховој политици (Нај, 2006, p. 76).

Од времена настанка модерне националне државе, па све до почетка 20. века европске државе су добијале одређни вид заштите од међународног система путем равнотеже снага. За Ејдуса равнотежа снага је традиционални начин постизања националне безбедности, као доминантна карактеристика међународних односа у Европи од настанка суверене државе у 17. веку, па све до Првог светског рата. Суштина равнотеже снаге јесте у томе да државе штите своју независност и аутономију тако што се уједињују против оне државе која прети да постане јача од свих осталих заједно (Ејдус 2012, p. 254). Одржавање безбедности у Европи на основама равнотеже снага је било посебно карактеристично за 19. век, па све до почетка Првог светског рата, када су се за доминацију на континенту бориле тадашње велике силе: Пруска (Немачка), Русија, Аустрија, Велика Британија и Француска.

Стабилност глобалног поретка тог времена је одржавана мултиполарном структуром међународних односа кроз механизам равнотеже снага.

Двадесети век је донео највећи сукоб у историји човечанства, а покушај да се успостави стабилан међународни систем држава по његовом окончању резултирао је оснивањем Друштва народа (ДН) 1919. године. Основни циљеви ове међународне организације били су: разоружавање, спречавање рата, колективна безбедност, решавање конфликта између држава применом преговарачке дипломатије и побољшање глобалног благостања. ДН је имало озбиљне успехе у почетку свог рада, решавајући неколико озбиљних спорова (између Шведске и Финске, Грчке и Бугарске). Међутим, од самог оснивања ДН је било хендикепирано у смислу чланства држава. Наиме, светска сила САД није приступила ДН, док су многе државе касније иступиле из организације (Немачка, Јапан и Италија). Иако је врло брзо несавршеност ДН резултирала ужасима Другог светског рата, то је била прва међународна организација глобалног карактера која је имала основну идеју да заштити своје чланице на основама колективне безбедности.

Актуелни међународни поредак је успостављен 1945. године оснивањем УН, која свој рад заснива на Повељи у којој су дефинисани основни циљеви и начини деловања организације и успостављени њени органи. У члану 2, став 4 Повеље УН стоји: сви чланови се у својим међународним односима уздржавају од претње силом или употребе силе против територијалног интегритета или политичке независности сваке државе, или сваки други начин несагласан с циљевима УН. Затим, поглавље VII Повеље (од члана 39 до 51) детаљно дефинише акције УН у случају претње миру, повреде мира и аката агресије за шта је надлежан Савет безбедности УН. На овај начин ће суверенитет националних држава, након скоро три века, бити и формално заштићен међународним обавезујућим актом. У односу на ДН направљен је озбиљан искорак у погледу универзалности чланства, јер све суверене државе света су чланице УН, осим Ватикана. За Јовића и Ејдуса,

творци послератног међународног поретка покушали су створити систем колективне безбедности у виду УН-а који је избалансиран реалистичким принципима моћи и равнотеже снага стварањем Савета безбедности (Јовић & Ejdus, 2014, p. 278).

У периоду Хладног рата систем колективне безбедности, који је институционализован у УН, са својим правним актима, органима и одлукама требао је да буде ефикасан глобални оквир за чување мира у свету. Нај сматра да током Хладног рата систем колективне безбедности није функционисао, јер је у време идеолошких подела било мало сагласности о томе шта је легитимна употреба силе, а велики проблеми су настали у дефинисању агресије (Нај, 2006, p. 170).

Идеолошки сукоб две суперсила изазиваће ратове широм света са њиховим директним учешћем или преко посредника, али неће довести до њиховог отвореног оружаног сукоба. Биполарна структура хладноратовског поретка је нуклеарним одвраћањем и равнотежом страха две суперсиле одржавао глобалну стабилност међународних односа.

ПОЛИТИЧКИ И ЕКОНОМСКИ ИЗАЗОВИ НАЦИОНАЛНЕ ДРЖАВЕ У ПОСТХЛАДНОРАТОВСКОЈ ЕРИ

Крајем 20. века догодиле су се врло значајне промене у погледу природе међународног поретка, моћи националне државе у њему и интезивирања процеса глобализације, тако да је постала широко прихваћена теза да је 1989. година историјска. Дугин сматра да је за овај кратак историјски период међународни поредак претрпео огромне промене, од биполаризма, према униполаризму, па све до мултиполаризма (Ministarstvo odbrane Republike Srbije [MORS], 2019). Ове нагле промене међународног система врше снажан притисак на националну државу у многим сферама. Држава је више од три века била носилац друштвеног деловања у кључним областима (политици, економији и безбедности). Њена моћ, место и улога су били

неприкосновени и незамењиви, а други субјекти су били у њеној сенци. Крај Хладног рата и почетак процеса интезивне глобализације суочили су државу са многим изазовима који ће ослабити њену моћ и угрозити њену позицију неприкосновеног субјекта међународних односа.

У постхладноратовској ери национална држава ће се суочити са озбиљним изазовима који теже да трансформишу њену традиционалну улогу у политичкој сфери. Поједини аутори сматрају да се држава мењала кроз историјске епохе, па се тако и данас држава трансформише прилагођавајући се глобалним променама. Шо (*Martin Shaw*) сматра да традиционални облик државне форме (вестфалски) није и неће, увек и нужно као такав постојати. Облик државне форме се трансформише кроз време а историјска трансформација државности је управо сада у току. Он даље да у античкој Грчкој и Европи у раном модерном добу градови су били такође и државе, док би се многи сложили да Европска унија (ЕУ) има све већи број атрибута државе. Ови примери нам говоре да се нивои државне моћи мењају временом кроз: град, нацију и међународну организацију. Градови – државе у Европи у раном модерном добу су крчили пут ка националној држави (Shaw, 2000, p. 189). У току је трансфер политичке моћи са националне државе на међународне организације, што доводи до њеног слабљења (Bjelajac & Zirojević, 2014, p. 78).

Под притиском наднационалних сила појавиће се нови политички изазов за државу у виду покушаја њене транснационализације, што подразумева да ће држава бити у функцији разних међународних организација (УН, ЕУ, ММФ, итд.). Робинсон (*William I. Robinson*) сматра да националне државе као саставни елемент транснационалне државе, обављају три суштинске улоге: 1) усвајају фискалну и монетарну политику, 2) осигуравају основну инфраструктурну мрежу за глобалну економску активност (ваздушне и морске луке, комуникационе мреже, образовне мреже, итд.) и 3) осигуравају друштвени ред, тј. стабилност, кроз апарат државне принуде (Robinson, 1996, p. 125). На овај начин национална држава све више губи самосталност

и бива извршни апарат за наднационалне силе.

Национална држава у модерном добу је изазвана и у економској сфери. Чврста концентрација моћи у рукама држава која је почела 1648. године са Вестфалским миром је завршена. На светској позорници, систем суверених држава је и даље најзначајнији, али је нападнут и одозго и одоздо. Посебно је нападнут од тзв. нетериторијалних актера (транснационалне организације, мултинационалне компаније и невладине организације), а пошто је држава просторни феномен за њу је незамисливо да територија није важна (Mathews, 1997). Нај тврди да су недржавни актери највише напредовали у односу на државе у погледу економске моћи. На пример, велике мултинационалне корпорације прекорачују државне границе и понекад управљају са више економских богатава него националне државе. Најмање 12 мултинационалних корпорација има годишњу продају која је већа него бруто национални производ више од половине држава света. Годишњи обрти компанија као што су Шел, ИБМ или Џенерал моторс су већи него бруто национални производ држава као што су Мађарска, Еквадор или Сенегал (Naj, 2006, p. 25). Моћ је све мање у рукама националних држава и све се више помера према другим актерима и субјектима. Националне владе нису само изгубиле аутономност у глобализованој економији, већ деле моћ са транснационалним компанијама, међународним организацијама и са бројним невладиним организацијама.

Слабљење државе у ери глобализације није дошло спонтано и ниоткуда. Вашингтонски консензус је у снажној националној држави видио потенцијалног непријатеља неолибералне економије и грађанског друштва. Принципи Вашингтонског консензуса заговарају слабу државу која је нужан предуслов за опстанак неолибералне економије. Заправо, Вашингтонски консензус је обезбедио потпуну доминацију богатих држава, међународних финансијских институција и транснационалних компанија у глобалној економији. Иако су његови творци тврдили да је он осмишљен да буде на корист сиромашним државама, он је остварио потпуно супротан ефекат.

Међутим, нису све државе у истом обиму у овом периоду погођене глобалним променама, јер ни све државе у међународном систему нису једнаке. Текућа трансформација Вестфалског режима суверенитета и аутономије има различите последице за различите државе. Вашингтонски консензус, као идеолошка основа глобализације, представља једног од главних криваца богаћења богатих и сиромашења сиромашних држава. Он је створио поредак који је обезбедио предност државама које су контролисале међународне финансијске институције, пре свега САД, а на штету држава са периферије светске економије. Овакав поредак је био погодно тло за појаву озбиљних економских и политичких криза, па чак и сукоба у многим деловима света. Крај Хладног рата на пољу међународне политике донео је кључне промене: држава је променила своје место и улогу у међународним односима, а уједно их је променила као његова основна јединица.

Снажан изазов за националне државе у постхладноратовској ери јавиће се у политичко-безбедносној сфери у виду угрожавања суверенитета државе. Суверенитет националних држава као њихова основна одлика у периоду након Хладног рата дошао је под удар глобализације, супранационалне интеграције и униполаризма у виду хуманитарних интервенција с циљем заштите људских права. Овај удар су пре свега осетиле мале и слабе националне државе. Деловање дела међународне заједнице према једном броју држава након Хладног рата показало је да све државе више немају врховну и независну власт над својом територијом, а да је начело неинтервенције из Повеље УН мртво. Да би оправдали акције својих држава западни академски кругови покушавају пронаћи алтернативе класичном националном суверенитету. Стефен Краснер (*Stephen Krasner*) говорећи о суверенитету у савременој пракси долази до закључка да конвенционални суверенитет озбиљно одступа код једног броја држава, те да су појавиле нове алтернативне форме, које се у пракси већ увелико примењују. Конвенционални суверенитет претпоставља свет аутономних, међународно признатих држава и држава којима се добро управља. У будућности ће боље обављање домаће власти у државама којима

се лоше руководи, које су пропале и окупиране, захтевати превазилажење усвојених правила, укључујући и стварање заједничког суверенитета у неким посебним подручјима (Krasner, 2007, pp. 205–206). Потенцирањем квалитативног својства суверенитета, које релативизује и нарушава саму његову суштину, доводи се у питање не само држава, него и вишевековна концепција међународних односа.

На врхунцу униполарног међународног поретка суверенитет је све више разматран као одговорност, а не као право. Концепт подразумева да из суверенитета проистичу одговорности и обавезе које се односе на способност државних институција да обезбеде друштвена добра за своје становништво: физичку безбедност, здравствену заштиту, образовање, економске могућности, добру управу, правни поредак и основне инфраструктурне захтеве. Сходно овоме појавиће се алтернатива националној безбедности (референтни објекат држава) у виду људске безбедности којој је референтни објекат човек и где се ниво безбедности цени по томе колико је држава способна да обезбеди друштвених добара свом становништву. У том смислу међународна заједница је процењивала којим државама је потребна међународна подршка или интервенција у циљу испуњења обавеза које произилазе из суверенитета. На овај начин се покушавао релативизовати суверенитет појединих држава и омогућити мешање спољних фактора.

У политичком погледу држава је највише изазвана растућом моћи наднационалних организација (Рауповић, 2020, р. 145), које преузимају њихове традиционалне надлежности (пример ЕУ). У економској сфери државну моћ највише изазивају мултинационалне компаније и транснационалне организације. Међутим, највећи изазов за државу у овом периоду представља угрожавање њеног суверенитета, од теоријског разматрања, преко дипломатских, економских и политичких акција, па све до војних интервенција.

ГЛОБАЛНИ СИСТЕМ КОЛЕКТИВНЕ БЕЗБЈЕДНОСТИ КАО ИЗАЗИВАЧ НАЦИОНАЛНЕ ДРЖАВЕ

Почетком деведесетих година 20. века изгледало је да је хладноратовско одмеравање снага у СБ УН између два највећа ривала прошлост и да ће систем УН бити трајно одблокиран и функционалан. У прилог овоме се истицала и чињеница да је СБ УН нагло повећао број усвојених резолуција. Први заливски рат је био добар почетни тест за СБ УН који је био успешно решен усвајањем низа резолуција од којих је и она о употреби свих средстава против Ирака да се заустави агресија на Кувајт. Међутим, ово није значило увод у улазак у мирнију фазу међународних односа. Убрзо ће се појавити епидемија унутардржавних ратова широм подсахарске Африке, бивше СФРЈ и СССР. Ови ратови ће однети милионе жртава од којих ће велика већина бити цивили, док ће одговор УН махом бити неефикасан и у сенци једине преостале суперсиле. Победници у Хладном рату покретаће војне интервенције против држава које су се нашле на путу остварења њихових интереса и то нелегално без одобрења СБ УН. Нова генерација војних акција против суверених држава биће правдане кроз концепт тзв. „хуманитарних интервенција“. Најпознатије такве нелегалне војне интервенције покренуте су против СР Југославије (СРЈ) и Ирака.

Саме УН, поучене једностраним војним акцијама, ће почети предузимати одређене кораке на редефинисању и ограничавању суверенитета и то након неколико озбиљних случајева кршења међународног права у овој области. Хуманитарне интервенције, које су предузимали одређени делови међународне заједнице након Хладног рата, покушавају се уградити у међународно право кроз систем УН (Zirojević & Marković, 2020, p. 494). Тако, један од најозбиљнијих покушаја је био извештај Међународне комисије за интервенцију и државни суверенитет (*ICISS – International Commission on intervention and state sovereignty*) познат под називом: „Одговорност за заштиту“. Односи се на одговорност држава према властитим грађанима, односно

међународне заједнице у случају да држава не успе да изврши своје обавезе у погледу заштите људских права. Прави циљ овог концепта је да се обезбеди правна и етичка основу за хуманитарне интервенције. Ово се може закључити не само из садржаја извештаја, већ и по времену када је настао (2001) – након агресије НАТО савеза на СРЈ. Комисија се једногласно слаже да у садашњем међународном систему не постоји ни једно друго тело и виши ауторитет од СБ УН да би одобрио интервенцију. Међутим, задатак није наћи алтернативу СБ УН, него обезбедити његову већу ефикасност и повољније услове за одлучивање него што је било у прошлости. Зато сматрају, да сваки позив на војну интервенцију треба и формално да тражи одлуку СБ УН (Savić, 2007, p. 26). У пракси СБ УН се први пут позвао на „одговорност за заштиту“ у својој резолуцији 1674, 2006. године, која дефинише заштиту цивила у оружаном сукобу, а недуго затим позивајући се на ову резолуцију изгласаће нову 1706, којом овлашћује распоређивање УН снага у Дарфуру, Судан. Међутим, и поред одређених помака који су се догодили у погледу хуманитарног интервенисања под окриљем СБ УН, актуелни међународни поредак је још увек далеко од консензуса по овом питању. Наиме, 2012. године није прошао предлог резолуције за хуманитарну интервенцију у Сирији, јер су Русија и Кина уложиле вето. Коначно, доследна примена овог документа означила би озбиљно нарушавање документа на коме почива међународно право – Повеље УН.

Уједињене нације нису имале адекватан одговор на анархију која је настала у међународним односима након Хладног рата. С једне стране оне нису успеле да заштите цивилно становништво у земљама захваћеним унутрашњим сукобима, док с друге стране нису биле у стању да заштите своје чланице и њихов суверенитет од нелегалних спољних војних интервенција. Западни део међународне заједнице је НАТО агресију на СРЈ означио као нелегалну, али легитимну. У говору у СБ УН 2000. године амерички сенатор Хелмс (*Jesse Helms*), председавајући комитета Америчког сената за спољне послове, је рекао да се суверенитет држава не може поштовати ако нема легитимитета:

„Слободан Милошевић не може имати суверенитет над Косовом док убија Косоваре и њихова тела баца у масовне гробнице“ (Helms, 2001, p. 48). Из сенаторове изјаве се види да из угла САД није постојао начин да се сачува суверенитет СРЈ у том турбулентном времену. Изјава високог званичника САД у највишој институцији у свету, која је надлежна за одржавање мира и безбедности, говори да је крај 20. века представљао врхунац униполарности међународних односа и потпуне доминације САД.

Агресија НАТО на СРЈ ће демаскирати сву неефикасност и несавршеност актуелног система УН, заправо постаће јасно да систем колективне безбедности није у стању да обезбеди поштовање међународног права и да одржава мир у свету. Када су у питању груба кршења суверенитета држава, УН ће у овом периоду деловати у правцу потврђивања фактичког стања, а не као међународни ауторитет надлежан за заштиту својих чланица. Ово се јасно може видети код усвајања резолуције СБ УН 1244 и код формирања међународне комисије за интервенцију и државни суверенитет. Професор Колер (*Hans Köchler*) у погледу НАТО агресије на СРЈ примећује да је проблем био у недоследној примени међународног права – присилних мера из Повеље УН (због права вета сталних чланица СБ УН). Само равнотежа снага, где главни актери одвраћају једни друге од кршења права, може гарантовати поштовање основних норми општег међународног права, пре свега забрану унилатералне употребе силе (Köchler, 2019, p. 67). Актуелни међународни односи и глобални систем колективне безбедности оличен у УН у периоду након Хладног рата нису били истински заштитници суверенитета националних држава, већ су чак представљали изазов за поједине националне државе чланице УН.

ЗАКЉУЧАК

Модерна национална држава је настала у 17. веку на простору данашње Западне Европе након крвавог Тридесетогодишњег рата. Временом су се националне државе прошириле на све делове света успостављајући тако

међународни систем суверених држава какав и данас егзистира. Више од два века стабилност међународног система суверених држава је одржавана механизмом равнотеже снага између најмоћнијих држава тог времена, док су правила понашања држава у међународним односима регулисана кроз конгресе, конференције и уговоре (посебно карактеристично за 19. век). У 20. веку је дошло до еволуције у одржавању међународне безбедности кроз систем колективне безбедности оличен у повељама Друштва народа и Уједињених нација.

Окончање Хладног рата је донело историјске промене које су преобликовале међународни поредак кроз снажан притисак на националну државу. Државна моћ све више слаби услед јачања међународних организација, транс националних компанија и неуравнотежене моћи великих сила. На удару се највише нашао суверенитет државе као њено кључно обележје, како у теорији, тако и у пракси. Пост хладноратовске теорије суверенитета државе истичу потребу његовог трансформисања од права ка обавези државе према својим грађанима. Заправо, ово је била само теоријска подлога за оно што ће најмоћније државе да ураде у међународној пракси: агресија на суверене државе без одлуке СБ УН. При томе треба узети у обзир и критичаре редефинисања концепта државног суверенитета, као гаранта стабилности међународног система кроз векове. Колико је опасно редефинисање државног суверенитета упозоравају чак и водећи западни теоретичари међународних односа. Нагло одустајање од концепта националног суверенитета обележило је појаву новог стила у спољној политици изазваног унутрашњом политиком и призивањем универзалних моралистичких слогана. Они који се подсмевају историји очигледно се не сећају да су се легална доктрина националног суверенитета и принцип немешања, очувани у Повељи УН, појавили на крају разарајућег тридесетогодишњег рата (Kuper, 2007, p. 67).

Уједињене нације су одговорне за одржавање мира и безбедности у свету на основама колективне безбедности. У новијој историји један део држава су

биле жртве агресије, а да је том приликом изостала било каква реакција УН. Закључак је да УН немају способности да заштите суверенитет својих чланица због несавршености међународног права и саме структуре СБ УН. Сталне чланице СБ УН користећи право вета остварују сопствене интересе занемарујући међународно право. Државу у актуелном односу снага у међународним односима може делимично да заштити структура расподеле моћи која би обуздавала хегемонију великих сила и одржавала равнотежу снага. Равнотежа снага није само инструмент за одржавање националног суверенитета у међународној заједници која се успоставила након Вестфалског мира, већ је и један од услова за стварање међународног права у функцији регулаторног оквира у овој специфичној заједници суверених држава (Petrić, 2013, p. 28). Биполарна структура расподеле моћи, каква је била током Хладног рата, или мултиполарна, у какву се данас све више трансформише, могу одржавати стабилност на глобалном нивоу и делимично бити заштита од угрожавања држава споља. Униполарна структура међународног система јесте најнесавршенија и најопаснија за националне државе и не постоји механизам заштите од ње уколико се држава нађе на путу остварења циљева водеће светске силе. Једна од жртава униполарног тренутка светског поретка је била СРЈ (MORS, 2019). Коначно, постојећи глобални систем колективне безбедности није довољан и поуздан гарант очувања суверенитета националне државе у модерном добу, већ напротив, он може у одређеним околностима представљати и изазов за државу.

REFERENCE

- Bjelajac, Ž., & Zirojević, M. (2014). Bezbednosna kultura u eri globalizacije. *Kultura polisa*, 11(23), 77–99.
- Dimitrijević, V., & Stojanović, R. (1996). *Međunarodni odnosi*. Službeni list SRJ.
- Ejdus, F. (2012). *Međunarodna bezbednost: teorije, sektori i nivoi*. Službeni glasnik.
- Helms, J. (2001). *Empire for liberty: A sovereign America and her moral mission* [Imperija za slobodu: Suverena Amerika i njena moralna misija]. Regnery.
- Housden, M. (2012). *The League of Nations and the organization of peace* [Liga Naroda i organizacija mira]. Routledge.
- Jackson, R., & Sorensen, G. (2016). *Introduction to international relations: Theories and approaches* [Uvod u međunarodne odnose: Teorije i pristupi]. Oxford University Press.
- Jović, D., & Ejdus, F. (2014). *Teorije međunarodnih odnosa: Liberalizam*. Politička kultura.
- Krasner, D. S. (2007). Podela suvereniteta. *Nova srpska politička misao*, 15(3+4), 203–239.
- Köchler, H. (2019). The NATO war of 1999 and the impotence of international law [NATO rat 1999. i nemoć međunarodnog prava]. In N. Vuković (Ed.), *David vs. Goliath: NATO war against Yugoslavia and its implications* (pp. 57–71). Institute of International Politics and Economics, Belgrade.
- Kuper, R. (2007). *Raspad nacija*. IP Filip Višnjić.
- Ministarstvo odbrane Republike Srbije [MORS]. (2019, 22. novembar). *Predavanje ruskog geopolitičara prof. Dr Dugina na Univerzitetu odbrane*.
- Mathews, J. T. (1997, January/February). Power shift [Menjač]. *Foreign Affairs*. <https://www.foreignaffairs.com/articles/1997-01-01/power-shift>

- Naj, Dž. S. (2006). *Kako razumevati međunarodne sukobe*. Stubovi kulture.
- Paunović, D. (2020). Security elements of modern geopolitical environment and Serbia. *Nauka i društvo*, 7(1), 139–151.
- Pavlović, V., & Stojiljković, Z. (Eds.). (2010). *Savremena država: struktura i socijalne funkcije*. Konrad Adenauer Stiftung & Fakultet političkih nauka u Beogradu.
- Petrič, E. (2013). *Foreign policy: From conception to diplomatic practice* [Spoljna politika: od koncepcije do diplomatske prakse]. Martinus Nijhoff Publishers.
- Robinson, W. I. (1996). *A theory of global capitalism: Production, class and state in a transnational world* [Teorija globalnog kapitalizma: proizvodnja, klasa i država u transnacionalnom svetu]. The Johns Hopkins University Press.
- Savić, S. (2007). Međunarodno pravo i humanitarna intervencija. *Međunarodna politika*, LIX(1), 5–48.
- Shaw, M. (2000). *Theory of global state* [Teorija globalne države]. Cambridge University Press.
- Van Kreveld, M. (2012). *Uspon i propadanje države*. Albatros plus.
- Vinsent, E. (2009). *Teorija države*. Službeni glasnik.
- Wimmer, A., & Min, B. (2006). From empire to nation-state: Explaining wars in the modern world [Od imperije do nacionalne države: Objašnjavanje ratova u savremenom svetu], 1816–2001. *American Sociological Review*, 71(6), 867–897. <https://doi.org/10.1177/000312240607100601>
- Zirojević, M., & Marković, D. M. (2020). Da li je antiteroristički globalni rat kompromitovan vojnim intervencionizmom? U M. Kulić (Ed.), *Uloga države i prava u XXI veku* (pp. 489–499). Pravni fakultet za privredu i pravosuđe u Novom Sadu, Univerzitet Privredna akademija u Novom Sadu.

Hatidža A. BERIŠA**Jelena D. ŠULEIĆ**University of Defense, School of National Defense,
Belgrade, Serbia**CHALLENGES OF THE NATIONAL STATE OF THE MODERN AGE****Abstract**

The paper starts that the modern age is the period from the signing of the Treaty of Westphalia until today, and that the existing global system of collective security is a sufficient and reliable guarantor of preserving the sovereignty of the national state in the modern age. It can be a challenge for the state, and the challenges facing the state will be considered more heavily in the political and economic dimension in the post-Cold War period.

The aim of this paper is to observe at the theoretical definition of the national state, ie to present its key characteristics, which distinguishes the state from earlier forms of political organization. In order to indicate a brief historical overview of the development of the national state and the characteristics of international relations for the considered periods. The focus of the paper identifies the basic challenges faced by the national state in the post-Cold War period, with a focus on economic and political challenges. This is followed by a brief overview of the role of the United Nations (UN) in maintaining international peace and security in the post-Cold War period.

Keywords: collective security, national state, international relations, Cold War, United Nations